

Twórczość pracownicza w ujęciu prawnoautorskim

Wstęp

Prawo autorskie, stanowiące część prawa własności intelektualnej, unormowane zostało przepisami Ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹. Obecnie zagadnienia dotyczące tego działu prawa znajdują swoje odzwierciedlenie w wielu aspektach życia.

Jak wskazuje powołana wyżej ustawa w rozdziale 3, autorskie prawo podmiotowe obejmuje dwie kategorie praw – uprawnienia osobiste i uprawnienia majątkowe. Podczas gdy prawa osobiste zawsze przysługują twórcy, to w odniesieniu do praw majątkowych regulacja zawiera wiele odstępstw w tym zakresie.

Przepis art. 8 pr. aut. określa podstawową zasadę, według której prawo autorskie przysługuje twórcy, o ile ustawa nie stanowi inaczej. Polski ustawodawca w art. 12 pr. aut. przewiduje wyjątek od tej reguły. Ustanawia możliwość pochodnego nabycia praw w stosunkach pracowniczych przez pracodawcę w odniesieniu do utworów stworzonych w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy. Ponadto art. 74 ust. 3 pr. aut. przewiduje odrębny wyjątek dotyczący programów komputerowych także stworzonych w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy. W powyższej sytuacji ustawodawca przyznaje pracodawcy autorskie prawa majątkowe w sposób pierwotny. Tak więc na podstawie powyższego można jasno

¹ Tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 666 ze zm., dalej: pr. aut.

stwierdzić, że o ile w pierwszym przypadku mamy do czynienia z *cessio legis* i nabyciem pochodnym, o tyle przepisy dotyczące programów komputerowych *ex lege* wyposażają w sposób pierwotny pracodawcę w uprawnienia z zakresu autorskich praw majątkowych. Dla prowadzonych tu rozważań istotne znaczenie ma kolejny, zawarty w art. 14 pr. aut., wyjątek od regulacji ogólnej z art. 12 pr. aut. dotyczący pracowniczych utworów naukowych.

Podkreślić należy, że w każdym z powyżej wskazanych przypadków autorskie prawa osobiste do utworu pozostają przy twórcy, któremu na mocy art. 16 pr. aut. ustawodawca przypisał zbiór dokładnie zdefiniowanych uprawnień.

Prawo autorskie stanowi dziedzinę prawa, której regulacja powiązana jest ściśle z innymi gałęziami prawa. Dla potrzeb niniejszego artykułu analizie poddana zostanie więc tej dziedziny z przepisami Kodeksu pracy² zawierającymi regulację dotyczącą stosunków pracowniczych i obowiązków stron umowy o pracę. To unormowanie będzie podstawą prezentacji zagadnień związanych z twórczością pracowniczą.

Celem opracowania jest przybliżenie podstawowych zagadnień prawa autorskiego w odniesieniu do podmiotów uprawnionych do utworów pracowniczych, wykonywanych na podstawie stosunku pracy i w ramach wynikających z tego obowiązków (regulacja ogólna z art. 12 pr. aut.). W tym zakresie przedstawione zostaną także dwa wspomniane wyżej wyjątki dotyczące programów komputerowych i utworów naukowych, gdyż wskazana problematyka odgrywa w praktyce niezmiernie istotną rolę.

1. Utwory pracownicze – ogólna regulacja

Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych, obok twórców i współtwórców, za podmiot autorskich praw majątkowych wyjątkowo pozwala także uznać pracodawcę. Zawarty w art. 12 pr. aut. wyjątek od zasady z art. 8 pr. aut. dotyczy każdego pracodawcy, którego

² Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 1666 ze zm.), dalej: k.p.

pracownik stworzył utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy³. Ważnym aspektem regulacji jest wspomniany już fakt, że podczas gdy prawa autorskie majątkowe przechodzą na pracodawcę, to prawa autorskie osobiste pozostają zawsze przy twórcy utworu.

Przepis art. 12 pr. aut. stanowi, że pracodawca, którego pracownik stworzył utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, nabywa z chwilą przyjęcia utworu autorskie prawa majątkowe w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron, jeżeli ustawa lub umowa o pracę nie stanowią inaczej. Utwór, aby mógł zostać sklasyfikowany jako utwór pracowniczy, musi spełnić trzy warunki.

Po pierwsze, warunkiem obligatoryjnym jest, aby utwór stanowiący przedmiot prawa autorskiego był wykonany w ramach stosunku pracy. Podstawę stosunku pracy może stanowić – zgodnie z przepisem art. 2 k.p. – umowa o pracę, wybór na określone stanowisko, powołanie, mianowanie lub spółdzielcza umowa o pracę⁴. Nie spełni więc powyższego wymogu wykonywanie pracy na podstawie umów cywilnoprawnych, które w praktyce często są zawierane w postaci umów o dzieło, o świadczenie usług, zlecenia czy agencyjnej oraz wykonywanie utworów w ramach konkursu⁵. Godne uwagi jest to, że zjawisko twórczości pracowniczej można zaobserwować przede wszystkim w dziedzinach, w których skala i zakres działalności pracodawcy wymagają jego szczególnego organizacyjnego i materialnego uczestniczenia w procesie tworzenia utworu⁶. Po drugie, warunkiem powstania tzw. utworu pracowniczego jest konieczność osobistego wykonywania pracy⁷. Po trzecie, utwór musi

³ J. Szczotka, *Najem i użyczenie egzemplarzy utworu jako odrębne pola eksploatacji*, Warszawa 2013, rozdz. V, p. 2.2., uw. 1.

⁴ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2016, rozdz. III, p. 3, uw. 3.3; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2011 r., sygn. IV CSK 504/10, LEX nr 818616.

⁵ A. Nowicka, *Podmiot prawa autorskiego*, [w:] J. Barta (red.), *System prawa prywatnego*, t. 13: *Prawo autorskie*, Warszawa 2013, s. 98.

⁶ L. Jaworski, *Twórczość pracownicza. Prawo do utworu w świetle art. 12 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, Warszawa 2003, rozdz. I, uw. 1.

⁷ J. Ożegalska-Trybalska i in., *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, [w:] A. Adamczyk, M. du Vall (red.), *Ochrona własności intelektualnej*, Warszawa 2010, s. 39.

mieścić się w ramach wykonywania obowiązków ze stosunku pracy i w zakresie obowiązków pracownika⁸. Jest to wymóg konieczny, ponieważ każdy inny utwór stworzony w ramach zadań spoza zakresu obowiązków nie będzie podlegał zasadom z regulacji art. 12 pr. aut. Zgodnie z powyższym istotne będzie ustalenie treści i zakresu obowiązków pracownika. Mogą one wynikać z umowy o pracę, poleceń służbowych, układów zbiorowych pracy czy norm wewnątrz-zakładowych⁹. Jak wskazuje nauka prawa, w przypadku niedookreślenia zadań wykonywanych przez pracownika należy sięgnąć do celu zawarcia umowy i zgodnego zamiaru stron¹⁰. Szczególnie istotne będą kwestie dotyczące zwyczajów przyjętych w zakładzie oraz w obrębie danej grupy zawodowej, możliwość postawienia zarzutu, że niewykonanie określonej pracy twórczej stanowi naruszenie obowiązków pracownika oraz podporządkowanie twórcy względem pracodawcy lub wyznaczonej przez niego osoby przełożonego, w tym respektowanie wskazówek, tolerowanie ingerencji, przekazywanie do akceptacji poszczególnych fragmentów lub całości utworu¹¹. W kwestii określenia pracowniczych obowiązków zastosowanie będą mieć ponadto regulacje Kodeksu pracy. Przepis art. 22 § 1 k.p. stanowi, że pracownik ma obowiązek świadczyć dla pracodawcy, pod jego kierownictwem, w ustalonym miejscu i czasie, umówioną pracę. Natomiast art. 100 k.p. zawiera konkretyzację tej regulacji – wskazuje na powinność zachowania staranności i sumienności oraz stosowania się do takich poleceń przełożonych, które dotyczą pracy, jeżeli nie są sprzeczne z przepisami prawa lub umową o pracę. Pracownik będzie więc zobowiązany do wykonania polecenia służbowego, jeżeli dotyczy ono stosunku pracy oraz jest zgodne z przepisami prawa i umową o pracę¹². Natomiast w sytuacji, gdy polecenie

⁸ Ibidem.

⁹ J. Barta, R. Markiewicz, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2011, uw. 7 do art. 12.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² K. Jaśkowski, E. Maniewska, *Kodeks pracy, t. 1: Komentarz. Ustawy towarzyszące z orzecznictwem. Europejskie prawo pracy z orzecznictwem*, Warszawa 2016, uw. 4 do art. 100.

wykracza poza tę sferę, pracownik na mocy regulacji kodeksowych nie jest zobowiązany do jego wykonania, np. polecenie dotyczące załatwienia prywatnej sprawy przełożonego lub uczestnictwa w akcji społecznej czy politycznej¹³.

Pojęciem utworu pracowniczego nie można określić utworu, który nie wyczerpuje wszystkich znamion omówionych powyżej. Nie będzie zatem przesłanką wystarczającą stwierdzenie, że do powstania utworu twórca wykorzystał urządzenia i materiały należące do zakładu pracy, utwór przygotowany został w czasie pracy, był finansowany przez zakład pracy albo tworzony przy udziale innych osób zatrudnionych w tym zakładzie¹⁴.

Zgodnie z art. 12 ust. 1 pr. aut. nabycie autorskiego prawa majątkowego przez pracodawcę jest nabyciem pochodnym następującym. Następuje ono z chwilą przyjęcia utworu w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron. Natomiast od chwili ustalenia utworu aż do jego przyjęcia przez pracodawcę prawa majątkowe autorskie przysługują twórcy. Po zdarzeniu określającym moment przejścia uprawnień twórcy przysługują już jedynie autorskie prawa osobiste. Jak wskazuje Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 26 kwietnia 2007 r., nabycie przez pracodawcę prawa jest również skuteczne po rozwiązaniu umowy o pracę z pracownikiem będącym twórcą utworu¹⁵. Godny uwagi jest również przypadek wskazywany przez naukę prawa, kiedy pracownik uchyła się od obowiązku dostarczenia utworu pracowniczego i skutecznego nabycia prawa przez swojego pracodawcę¹⁶. Pracodawca nie ma możliwości przymuszenia swojego podwładnego do działań zmierzających do przekazania utworu, może natomiast wystąpić z roszczeniem o naruszenie obowiązków pracowniczych lub przyjąć utwór bez wcześniejszego zaznajomienia. W takiej sytuacji, pomimo wyżej wskazanych uprawnień, prawo do rozpowszechniania utworu

¹³ E. Maniewska, *Uw. 4 do art. 100*, [w:] K. Jaśkowski, E. Maniewska (red.), op. cit.

¹⁴ J. Barta, R. Markiewicz, *Ustawa o prawie autorskim...*, uw. 7 do art. 12.

¹⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 26 kwietnia 2007 r., sygn. I ACa 116/07, LEX nr 558377.

¹⁶ J. Barta, R. Markiewicz, *Ustawa o prawie autorskim...*, uw. 10 do art. 12.

bez wcześniej złożonej zgody twórcy nie będzie przysługiwało pracodawcy¹⁷.

Dla zaistnienia faktu przyjęcia utworu przez pracodawcę wyznaczone są dwa alternatywne sposoby. Pierwszy z nich to złożenie oświadczenia akceptującego utwór. Po dokonaniu takiej czynności następuje przyjęcie przejawu działalności twórczej pracownika, a więc i nabycie prawa autorskiego majątkowego. Drugi ze sposobów, wskazany w przepisie art. 13 pr. aut., wiąże się z upływem sześciomiesięcznego terminu od momentu dostarczenia utworu przez twórcę. Po bezskutecznym upływie wskazanego w ustawie terminu powstaje domniemanie, że utwór został przyjęty bez zastrzeżeń. Oczywiście, strony stosunku mogą w umowie wskazać termin inny niż ten wynikający z regulacji ustawowej. Wymogiem zaistnienia domniemania jest niezawiadomienie twórcy o nieprzyjęciu utworu lub brak powiadomienia go o uzależnieniu przyjęcia od dokonania określonych zmian w terminie wyznaczonym¹⁸.

Dokonując wykładni art. 12 pr. aut., podkreślenia wymagają uprawnienia przyznane pracodawcy z chwilą przyjęcia utworu pracowniczego.

Pierwsze z uprawnień wynikające z art. 12 ust. 1 pr. aut. to uzyskanie autorskich praw majątkowych w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron. Jak z powyższego wynika, nabycie będące przedmiotem rozważań nie ma charakteru pełnego ze względu na dwa ograniczenia wymienione *expressis verbis* przez ustawodawcę. Wynikają one z celu umowy oraz zgodnego zamiaru stron.

Drugie z uprawnień, jakimi dysponuje pracodawca, stanowi zarazem jego zobowiązanie wobec twórcy utworu. Powstaje ono na mocy art. 12 ust. 2 pr. aut. i wiąże się z rozpowszechnianiem dzieła. Ważną kwestią jest przy tym samo przeznaczenie utworu do rozpowszechniania. Problemem dyskusyjnym podnoszonym przez doktrynę jest sytuacja, kiedy pracodawca po nabyciu autorskich praw majątkowych

¹⁷ K. Czub, *Prawa osobiste twórców dóbr niematerialnych. Zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2011, rozdz. III, p. 3.2, uw. 3.2.1.

¹⁸ A. Andrzejewski, J. Ostrowska, M. Ślusarska-Gajek, *Własność intelektualna. Wybrane zagadnienia praktyczne*, Warszawa 2013, rozdz. I, p. 2.2, uw. 2.2.2.

przenosi je na osobę trzecią, która nie podejmuje się rozpowszechnienia działalności twórczej. W tym miejscu nauka nie zajmuje jednego określonego stanowiska, przyjmując dwie możliwości. Jedna przewiduje ewentualność podniesienia roszczeń odszkodowawczych przez twórcę dzieła względem pracodawcy, a druga „przywrócenie” praw majątkowych, obejmujących również własność przedmiotu utwale-
nia utworu, do jego pierwotnego uprawnionego, czyli osoby twórcy¹⁹.

Ponadto znaczący na gruncie regulacji ustawowej jest także termin „przystąpienia do realizacji obowiązku” z ust. 2 omawianego artykułu. Jego doniosłość związana jest ze skutkami, jakie mogą wynikać z niedotrzymania terminów podjęcia rozpowszechniania utworu. Ustawodawca zaznaczył, że w przypadku braku działań pracodawcy w celu rozpoczęcia rozpowszechniania dzieła w okresie dwóch lat od chwili przyjęcia utworu twórca może wyznaczyć mu termin ostateczny. Bezskuteczny upływ tego terminu spowoduje powrót do twórcy autorskich praw majątkowych wraz z własnością przedmiotu, na którym dzieło zostało utrwalone, a tym samym wygaśnięcie wszelkich praw pracodawcy²⁰.

Trzecie z uprawnień przysługujących pracodawcy określa art. 12 ust. 3 pr. aut. Regulacja stanowi, że z chwilą przyjęcia utworu pracodawca nabywa własność przedmiotu, na którym utwór utrwalone. Pojęcie *corpus mechanicum*, a więc przedmiotu, na którym utwór został utrwalone, obejmuje wszelkie nośniki dzieł pracowniczych, np. modele, matryce, klisze, rękopisy, wydruki komputerowe, maszynopisy, a także oryginały utworów sztuk plastycznych²¹.

Jak stanowi wcześniej przytaczany art. 22 § 1 k.p., przez nawiązanie stosunku pracy pracownik zobowiązuje się do wykonywania pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę, a pracodawca – do zatrudniania pracownika za wynagrodzeniem. Wynagrodzenie za pracę stanowi również wynagrodzenie z tytułu stworzenia utworu pracowniczego wykonanego w ramach stosunku

¹⁹ J. Barta, R. Markiewicz, *Ustawa o prawie autorskim...*, uw. 15 do art. 12.

²⁰ A. Nowicka, op. cit., s. 97–98.

²¹ J. Barta, R. Markiewicz, *Ustawa o prawie autorskim...*, uw. 18 do art. 12.

pracy w granicach obowiązków służbowych oraz z tytułu przeniesienia autorskich praw majątkowych²². Twórcy, co do zasady, nie będzie przysługiwało odrębne wynagrodzenie.

2. Pracownicze utwory naukowe

Jak zostało powyżej wspomniane, zasadą jest, że twórca jest podmiotem, na rzecz którego prawo autorskie powstaje w sposób pierwotny (art. 8 pr. aut.). W praktyce istnieją jednak przypadki, kiedy podmiotowi niebędącemu twórcą utworu będzie przysługiwało autorskie prawo majątkowe. Taka sytuacja zachodzi między innymi w przypadku twórczości pracowniczej. W wypadku gdy utwór jest stworzony w ramach nawiązanego stosunku pracy, co do zasady mamy do czynienia z pochodnym nabyciem prawa autorskiego przez pracodawcę.

Zgodnie z art. 14 ust. 1 pr. aut. instytucji naukowej przysługuje pierwszeństwo opublikowania utworu naukowego pracownika, który stworzył ten utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, o ile w umowie o pracę nie postanowiono inaczej. Natomiast art. 14 ust. 2 pr. aut. stanowi, że instytucja naukowa może, bez odrębnego wynagrodzenia, korzystać z materiału naukowego zawartego w utworze, o którym mowa w ust. 1, oraz udostępniać ten utwór osobom trzecim, jeżeli to wynika z uzgodnionego przeznaczenia utworu lub zostało postanowione w umowie.

Innymi słowy, we wskazanym przypadku pracodawca otrzymuje prawo pierwszeństwa do publikacji utworu, natomiast pracownikowi należy się wynagrodzenie. Zgodnie z ustawą instytucja naukowa zyskuje trzy podstawowe uprawnienia na skutek opracowania przez swojego pracownika pracy naukowej: po pierwsze, jest to pierwszeństwo opublikowania utworu naukowego pracownika, po drugie, możliwość korzystania z materiału naukowego zawartego w utworze i po trzecie, prawo do udostępniania tego utworu osobom trzecim. Ustawodawca dość wąsko określił więc krąg uprawnień instytucji naukowej.

²² Ibidem, uw. 4 do art. 12.

Przepisy dotyczące pracowniczej twórczości naukowej stanowią *lex specialis* w stosunku do przepisów art. 12 pr. aut. odnoszącego się do pracowniczej twórczości naukowej²³. Zakres uprawnień instytucji naukowej jest więc węższy niż zakres uprawnień pracodawcy z art. 12 pr. aut. Na podstawie art. 14 pr. aut. przyznane zostało bowiem jedynie pierwszeństwo do opublikowania utworu naukowego. W doktrynie stwierdzono, że „skorzystanie przez instytucję naukową z przywileju pierwszeństwa (lub rezygnacja z tego przywileju) otwiera możliwość drugiej i dalszych publikacji przez pracownika lub – za jego zgodą – inną osobę”²⁴.

Przechodząc do omówienia określonych ustawowo uprawnień, zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1 pr. aut. opublikowanie utworu polega na zwielokrotnieniu utworu za zgodą twórcy oraz publicznym udostępnieniu egzemplarzy tego utworu. Zgodnie z art. 14 ust. 1 pr. aut. opublikowanie musi jednak nastąpić w okresie dwóch lat od daty przyjęcia utworu. Pracodawca może też w ciągu sześciu miesięcy zawrzeć z pracownikiem umowę o wydanie utworu. W przeciwnym razie pracodawca traci prawo pierwszeństwa do opublikowania utworu naukowego.

Porównując uprawnienie do opublikowania utworu z uprawnieniem z przepisu ogólnego dotyczącego kompetencji pracodawcy, można dostrzec, że istnieje pewna różnica. Zgodnie z art. 12 pr. aut. pracodawca ma określony termin na rozpowszechnienie utworu, instytucja naukowa natomiast na jego opublikowanie. W omawianej ustawie, na podstawie art. 6 ust. 1 pkt 3 pr. aut., rozpowszechnienie utworu jest rozumiane jako publiczne udostępnienie utworu. Przez opublikowanie natomiast, zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1 pr. aut., rozumie się oprócz udostępnienia także zwielokrotnienie utworu. W doktrynie istnieje opinia, że zgodnie z ustawą pierwszeństwo opublikowania utworu naukowego jest szczególnym prawem podmiotowym, które ma charakter majątkowy i jest prawem bezwzględny²⁵. Idąc dalej, należy zauważyć, że pierwotnym podmiotem prawa autorskiego pozostaje twórca. Instytucja naukowa natomiast ma prawo do pierwszego

²³ A. Nowicka, op. cit., s. 117.

²⁴ Ibidem.

²⁵ J. Szczotka, op. cit., rozdz. V, p. 2.3, uw. 4.

wykonania swoich ustawowych uprawnień w swoim imieniu i na swoją rzecz²⁶.

Drugim przywilejem instytucji naukowej jest prawo do korzystania z materiału naukowego zawartego w utworze. Jak można dostrzec, skoro ustawodawca używa różnych zwrotów: „utwór naukowy” oraz „materiał naukowy”, to z pewnością chce podkreślić ich odmienne znaczenie. Utwór naukowy nie został zdefiniowany w ustawie. W nauce rozumie się utwory naukowe jako utwory będące wynikiem naukowego procesu poznawczego, które jednocześnie, w swojej fundamentalnej funkcji komunikacyjnej, są zorientowane nie – jak utwory artystyczne – „na siebie”, lecz tworzą obiektywnie panującą rzeczywistość²⁷.

Analizując fragment przepisu dotyczący korzystania z materiału naukowego, autorzy przytaczają przykłady, implikując, że może ono polegać m.in. na udostępnianiu go (w razie potrzeby po zwielokrotnieniu) własnym pracownikom dla celów badawczych, a także na wykorzystywaniu go do celów dydaktycznych²⁸. Odnosząc się do kwestii wynagrodzenia, stosownie do art. 14 ust. 2 pr. aut. można korzystać z materiału naukowego zawartego w utworze, a także udostępniać ten utwór osobom trzecim bez odrębnego wynagrodzenia, jeżeli wynika to z uzgodnionego przeznaczenia utworu lub zostało to postanowione w umowie²⁹. Choć wspomniana uprzednio norma nie precyzuje podmiotowego kręgu osób, do których jest skierowana, to jednak biorąc pod uwagę cel przepisu, powinien on być ograniczony do możliwości wykorzystania utworu w ramach aktywności naukowej lub naukowo-dydaktycznej danej jednostki. Należy przez to rozumieć przede wszystkim personel realizujący zadania naukowe lub dydaktyczno-naukowe³⁰. Warto zwrócić również uwagę na dwie powiązane z takim rozumowaniem kwestie. Po pierwsze, możliwe jest inne ukształtowanie uprawnień określonych w art. 14 pr. aut.

²⁶ Artykuł 14 pkt 1 pr. aut.

²⁷ J. Barta, R. Markiewicz, *Ustawa o prawie autorskim...*, uw. 2 do art. 14.

²⁸ Ibidem, uw. 5 do art. 14.

²⁹ J. Ożegalska-Trybalska i in., op. cit., s. 40.

³⁰ D. Flisak, *Uw. 2 do art. 14*, [w:] D. Flisak (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2015.

Można tego dokonać wolą stron, np. w samej umowie o pracę. Po drugie, korzystanie z utworu i jego udostępnianie osobom trzecim możliwe jest bez odrębnego wynagrodzenia. Oznacza to, że ustawodawca uznał, iż wystarczającą ochroną majątkowego prawa autorskiego twórcy będzie wynagrodzenie, które przysługuje mu w ramach stosunku pracy³¹.

Zgodnie z art. 14 ust. 1 *in fine* pr. aut. przyznane instytucji naukowej pierwszeństwo opublikowania wygasa, jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od dostarczenia utworu nie zawarto z twórcą umowy o wydanie utworu albo jeżeli w okresie dwóch lat od daty jego przyjęcia utwór nie został opublikowany. Zgodnie z przeważającą w doktrynie interpretacją wymóg zawarcia umowy z twórcą nie może oznaczać, że przysługiwać mu będzie dodatkowe prawo, jakim byłoby decydowanie o zawarciu takiego porozumienia ze swoim pracodawcą³². Logicznym wyjaśnieniem tej tezy jest fakt, że pierwszeństwo publikacji powstaje na rzecz instytucji naukowej *ex lege*, a więc zgoda autora na zawarcie umowy w tym zakresie jest bezprzedmiotowa³³. Łatwo zauważyć, że przyznanie takiego uprawnienia mogłoby całkowicie skreślać przywilej pierwszej publikacji po stronie instytucji naukowej³⁴.

3. Pracownicze programy komputerowe

Zgodnie z art. 74 ust. 1 pr. aut. programy komputerowe podlegają ochronie według takich samych zasad jak utwory literackie. Jak słusznie dostrzega się w literaturze, to „zrównanie” z utworami literackimi decyduje m.in. o tym, że w świetle polskiego prawa autorskiego w stosunku do programów komputerowych znajduje zastosowanie konwencja berneńska, której Polska jest stroną³⁵. Oznacza to, iż „zagraniczne” programy komputerowe na obszarze Polski są chronione tak

³¹ A. Nowicka, op. cit., s. 118.

³² D. Flisak, *Uw. 8 do art. 14*, [w:] D. Flisak (red.), op. cit.

³³ J. Szczotka, op. cit., rozdz. V, p. 2.3, uw. 4.

³⁴ A. Nowicka, op. cit., s. 118.

³⁵ J. Barta, R. Markiewicz, *Ustawa o prawie autorskim...*, uw. 5 do art. 74.

jak utwory literackie autorstwa obywateli innych krajów należących do wspomnianej konwencji³⁶. Mimo takiego wręcz zrównania ustawowego programów komputerowych i utworów literackich nie można nie zauważyć także istotnych różnic w unormowaniu jednych i drugich. Ustawodawca w art. 1 ust. 2 pkt 1 pr. aut. wyraźnie wyodrębnił programy komputerowe spośród innego rodzaju utworów.

Do określenia, czy dany program jest przedmiotem prawa autorskiego, konieczne jest odwołanie się do art. 1 ust. 1 omawianej ustawy. W odniesieniu do wykładni przepisów dotyczących programów komputerowych należy więc brać pod uwagę, czy istnieją przesłanki, takie jak: przejaw działalności twórczej, indywidualny charakter, postać, wartość, przeznaczenie i sposób wyrażenia³⁷.

Przepis zawarty w art. 74 pr. aut. jest *lex specialis* w stosunku do art. 12 pr. aut. Oznacza to, że w stosunku do programów komputerowych należy stosować przepisy rozdziału 7 ustawy zamiast ogólnego art. 12 pr. aut. Pracodawcy przysługują więc będą w pełnym zakresie prawa majątkowe od momentu powstania programu komputerowego³⁸.

Dla zrozumienia, jakie rodzaje działalności twórcy będą podlegały ochronie, konieczne jest sięgnięcie do katalogu opisanego w ustawie. Zgodnie z art. 74 ust. 4 pr. aut. autorskie prawa majątkowe do programu komputerowego obejmują prawo, po pierwsze, do trwałego lub czasowego zwielokrotnienia programu komputerowego w całości lub w części jakimikolwiek środkami i w jakiegokolwiek formie; w zakresie, w którym dla wprowadzania, wyświetlania, stosowania, przekazywania i przechowywania programu komputerowego niezbędne jest jego zwielokrotnienie, czynności te wymagają zgody uprawnionego; po drugie, do tłumaczenia, przystosowywania, zmiany układu lub jakichkolwiek innych zmian w programie komputerowym, z zachowaniem praw osoby, która tych zmian dokonała; po trzecie, do rozpowszechniania, w tym użyczenia lub najmu, programu komputerowego lub jego kopii. Prawnoautorska ochrona programu nie

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem, uw. 6 do art. 74.

³⁸ J. Szczotka, op. cit., rozdz. V, p. 2.2, uw. 6.

obejmuje więc, stosownie do art. 74 ust. 2 zd. 2, „idei i zasad” leżących zarówno u podstaw samego programu, jak i u podstaw „łączy”. Chodzi w tym przypadku o widoczne zaznaczenie założeń prawa autorskiego, w myśl których zasady czy idee jako takie nie mogą stać się przedmiotem praw wyłącznych³⁹.

Podmiotem prawa autorskiego do programu komputerowego jest, zgodnie z ogólną zasadą wyrażoną w art. 8 pr. aut., twórca. W przypadku gdy w przygotowaniu programu uczestniczy więcej osób, zasady dotyczące podziału i wykonywania wspólnego prawa określa się według ogólnych zasad dotyczących współtwórczości (art. 9 pr. aut.). Zgodnie z art. 74 ust. 3 pr. aut. prawa majątkowe do programu komputerowego stworzonego przez pracownika w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy przysługują pracodawcy, o ile umowa nie stanowi inaczej. Na zasadzie wyjątku w tym przypadku to pracodawca, a nie twórca jest w takiej sytuacji podmiotem autorskich praw majątkowych (art. 8 pr. aut.). Innymi słowy, w sytuacji wykonywania obowiązków ze stosunku pracy zasadą jest, że majątkowe prawa autorskie w sposób pierwotny nabywa pracodawca twórcy. Podobnie jak przepisy art. 12 i 14 pr. aut., przepis art. 74 ust. 3 pr. aut. ma również dyspozytywny charakter⁴⁰. Oznacza to, że w umowie o pracę można w inny sposób określić uprawnienia pracodawcy. Możliwe jest także wyłączenie jego prawa autorskiego w odniesieniu do utworu pracowniczego. Pracodawcy przysługują prawa majątkowe w pełnym zakresie od momentu powstania programu, co oznacza, że jest on uprawnionym z mocy ustawy w sposób pierwotny (art. 74 ust. 3 pr. aut.)⁴¹.

Trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że „w przypadku nabycia praw przez pracodawcę na podstawie art. 74 ust. 3 nie dochodzi do przejścia autorskich praw majątkowych (nawet na zasadzie *cessio legis*), lecz powstają one wprost na rzecz podmiotu innego niż twórca”⁴². Nie ma więc podstaw, aby do nabycia praw autorskich do programów komputerowych stworzonych w ramach stosunku pracy stosować

³⁹ J. Barta, R. Markiewicz, *Ustawa o prawie autorskim...*, uw. 8 do art. 74.

⁴⁰ J. Szczotka, op. cit., rozdz. V, p. 2.2, uw. 6.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Z. Okoń, *Uw. 35 do art. 74*, [w:] D. Flisak (red.), op. cit.

przepisy rozdziału 5 ustawy dotyczące umów autorskich⁴³. Przepis art. 74 ust. 3 pr. aut. ma charakter wyjątkowy i w związku z tym brak jest podstaw do przyjmowania przy jego interpretacji wykładni rozszerzającej. Oznacza to, że w razie stworzenia programu w ramach stosunku prawnego podobnego tylko do stosunku pracy (a więc oparte go na zamówieniu mającym źródło np. w umowie zlecenia, w umowie o dzieło) należy uznać, iż całość autorskich praw majątkowych przysługuje wyłącznie twórcy, chyba że umowa stanowić będzie inaczej⁴⁴.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jedno zagadnienie związane z chwilą przejścia autorskich praw majątkowych. Jak słusznie zauważono w doktrynie, jeżeli chwila nabycia zostanie w umowie określona w inny sposób niż jako moment powstania ochrony prawnoautorskiej, tj. ustalenia utworu, to prawa do programu pracowniczego najpierw powstaną na rzecz twórcy⁴⁵. Tym samym nabycie praw przez pracodawcę nastąpi w sposób pochodny. Innymi słowy, to, czy w danym wypadku przejście autorskich praw majątkowych będzie miało charakter pochodny, czy będzie nabyciem pierwotnym, może być kształtowane przez umowę pomiędzy twórcą i pracodawcą. Stosownie do art. 36 pkt 3 pr. aut. sposób nabycia autorskich praw majątkowych w trybie przewidzianym w art. 74 ust. 3 pr. aut. ma wpływ na obliczanie czasu ochrony autorskich praw majątkowych. W odniesieniu do utworu, do którego autorskie prawa majątkowe przysługują z mocy ustawy innej osobie niż twórca, czas ochrony jest obliczany od daty rozpowszechnienia utworu, a gdy utwór nie został rozpowszechniony – od daty jego ustalenia, nie zaś od daty śmierci twórcy⁴⁶.

Podsumowanie

Poruszone powyżej kwestie należą do dziedziny zarówno prawa pracy, jak i prawa autorskiego. Konieczne jest zatem sięgnięcie do

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ J. Barta, R. Markiewicz, *Ustawa o prawie autorskim...*, uw. 16 do art. 74.

⁴⁵ Z. Okoń, *Uw. 39 do art. 74*, [w:] D. Flisak (red.), op. cit.

⁴⁶ A. Nowicka, op. cit., s. 117.

obu tych płaszczyzn, żeby zrozumieć, czy istnieją przesłanki przyznania prawa danemu podmiotowi. Jak zostało wspomniane we wstępie, zagadnienia dotyczące tych gałęzi prawa znajdują swoje odzwierciedlenie w wielu aspektach życia. Mają one bezpośrednie przełożenie na codzienność każdego twórcy pozostającego w stosunku pracy, bez względu na to, czy ma on świadomość swoich uprawnień. Ważnym aspektem omówionych regulacji jest rozdzielenie praw autorskich majątkowych, które faktycznie w większości przypadków przechodzą na pracodawcę, od praw autorskich osobistych przysługujących zawsze samemu twórcy utworu.

Celem regulacji zawartej w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych jest określenie prawnych konsekwencji powstania stosunku pracy w zakresie uzyskiwanych przez pracodawcę praw do utworu stworzonego przez pracownika. Pracodawca, co do zasady, nie nabywa wszystkich praw autorskich do utworu. Staje się on podmiotem prawa tylko w stosunku do tych autorskich praw majątkowych, które wynikają z celu umowy o pracę i ze zgodnego zamiaru stron. W przypadku braku jasnego określenia w umowie obszarów, co do których pracodawca miałby nabywać uprawnienia, decydującą rolę mogą odgrywać takie czynniki, jak przedmiot działalności pracodawcy lub rodzaj stworzonego utworu. W razie sporu powstałego na tym tle sprawę rozstrzyga właściwy sąd. Inaczej natomiast jest w przypadku programów komputerowych czy utworów naukowych tworzonych w ramach stosunku pracy. W tych przypadkach, co do zasady, pracodawcy przysługują prawa majątkowe w pełnym zakresie już od momentu powstania tego rodzaju dzieł.

Pracownicza twórczość naukowa oraz twórczość związana z tworzeniem programów komputerowych zostały omówione jako wyjątki od zasady stanowiącej, że autorskie prawa majątkowe przechodzą na pracodawcę. Skutki takiego rozróżnienia są niebanalne i mają swoje odzwierciedlenie chociażby we wspomnianym momencie, od którego oblicza się okres trwania ochrony danego prawa. Jest to z pewnością kwestia kluczowa chociażby ze względu na wynagrodzenie, które może pobierać podmiot majątkowego prawa autorskiego.

Zrozumienie zakresu stosunku pracy, definiowania utworu oraz wiedza dotycząca wyjątków od zasad odnoszących się do utworów

pracowniczych są z pewnością elementami nauki, jakie w praktyce mogą okazać się przydatne osobom, które rozpoczynają swoją pracę w innowacyjnych przedsiębiorstwach. Ważne jest, by również pracodawcy zdawali sobie sprawę, z jakiego rodzaju dzieł pracowniczych mogą korzystać i w jakim zakresie, a kiedy bez konieczności dodatkowych ustaleń sami stają się podmiotami majątkowego prawa autorskiego.

Employees' work within the copyright perspective

Summary

The article explores the aspect concerning the area of creating works within employment relationships. The issue is of substantial value due to its practical use. It is particularly meaningful within perspective of entities it relates to, i.e. employee and employer. Therefore, the general principle has been referred to on the basis of which the authors hold the copyright to the works they have created, and also special provisions of the act which set forth the exceptions to the abovementioned principle have been indicated. The employees' work in general has been made the subject matter of the article, and then it has been specified. The issue of scientific works created as a result of performing the obligations under the employment relationship and the priority right of the university to publish such works, as well as the right of the employer to computer software created due to the employee's obligation under the employment contract have been described. The subject of the analysis has been both the provisions of the copyright and related rights act and the regulations of the existing Labor Code.